

**І. А. Онищук**

кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри теорії і методики дошкільної та початкової освіти  
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії  
імені Тараса Шевченка

## **ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КУЛЬТУРИ Й ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО САМОВИРАЖЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

*Стаття присвячена проблемі взаємозв'язку культури й освіти, оскільки функція закладу вищої освіти – сформуванню у молодого покоління відповідальне ставлення до збереження і збагачення культурних цінностей. Зокрема, означене питання є актуальним у контексті розвитку творчого потенціалу, самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Особлива увага приділяється таким ключовим питанням проблеми, як культура, індивідуальна культура, самоорганізована діяльність, самовираження та культура самовираження студентської молоді. З огляду на це подано аналіз наукових праць, на основі яких визначено, що «культура самовираження майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти в художній діяльності» проявляється в особливостях (відмінних від інших), способах (сукупність дій, спрямованих на досягнення мети), результатах (проміжних і кінцевих продуктах) самоорганізованої діяльності студента. Структура досліджуваного явища: когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти. Критеріями оцінки ступеня сформованості культури самовираження є якості особистості майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти, які відповідають основним векторам професійної педагогічної діяльності, а саме: діловий, аксіологічний, комунікативний і трансформаційний. Зазначене об'єктивує необхідність визначення шляхів формування досліджуваного явища в освітньому процесі закладу вищої освіти.*

*Освіта поєднує особистість з культурою всього суспільства, встановлює контекст для будь-якого досягнення, а досвід і соціальні знання стають особистісними. Невід'ємним результатом культурної спрямованості змісту освіти є формування особистості, готової до гуманістично орієнтованого вибору, самовираження та самореалізації. Також здійснено висновки дослідження й окреслено його перспективи.*

**Ключові слова:** освіта, культура, культура самовираження, майбутні вихователі закладів дошкільної освіти, освіта, особистісно орієнтована освіта, творче самовираження.

**Постановка проблеми.** Сучасний ринок праці вимагає від випускника закладу вищої освіти не лише глибоких теоретичних знань, а й здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян. У контексті досліджуваної проблеми актуалізувалася необхідність уточнити сутність, встановити відмінності понять «культура» й «освіта», визначити характер взаємозв'язку між ними.

Освіта тісно пов'язана з культурою і є специфічно людським способом перетворення природних задатків і можливостей. Функція закладу вищої освіти – сформуванню у молодого покоління відповідальне ставлення до збереження і збагачення культурних цінностей, оновлювати відповідно до життєвих реалій зміст і технології освіти.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Моделюванню змісту вищої освіти присвячені праці провідних фахівців А. Алексюк, В. Андрущенко, Є. Бондаревської, С. Гончаренко,

В. Ільїна, Н. Ничкало, О. Пехоти, В. Сластьоніна, С. Сисоевої та ін.

У зазначеному контексті постає проблема розвитку творчого потенціалу, культури самовираження та самореалізації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

**Мета статті** – розкрити значення взаємозв'язку культури й освіти у розвитку творчого самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

**Виклад основного матеріалу.** Творче самовираження майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти проявляється в особливостях, методах, результатах самоорганізованої діяльності. Критеріями оцінки рівня сформованості досліджуваного явища є якості особистості майбутнього вихователя закладів дошкільної освіти, які відповідають основним векторам професійної педагогічної діяльності – діловому, аксіологічному, комунікативному та перетворювальному.

Зазначимо, що відповідно до логіки дослідження необхідно з'ясувати ключові поняття

проблеми – «культура» й «освіта», особливості їхнього взаємозв'язку та значення у розвитку творчого самовираження студентської молоді.

Згідно з визначенням В. Андрущенка «освіта» тлумачиться як суспільний процес (діяльність, інституція) розвитку й саморозвитку особистості, пов'язаний з оволодінням соціально значущим досвідом, утіленим у знаннях, уміннях, навичках творчої діяльності, чуттєво-ціннісних формах духовно-практичного освоєння світу. Освіта у філософському аспекті є трансформацією «духу епохи» у структуру свідомості, світогляд, духовний світ, культуру і загальну сутність особистості. Важливо зазначити, що через освіту (а також культуру та виховання) цей дух визначає суспільно вагомі параметри особистості. Натомість філософія освіти корегує його суспільну якість і значення, ефективність реалізації педагогічними заходами в умовах і можливостях наявного типу культури, відповідність загальноцивілізаційним магістралям розвитку людства в загальноісторичному аспекті [4].

Саме від якості освіти залежить те, наголошує автор, із якими знаннями, світоглядом і громадянськими принципами увійде до нового інформаційного суспільства молоде покоління. Сучасна освіта, на думку В. Андрущенка, має базуватися на засадах майбутнього антропогенного соціокультурного середовища, а головне її завдання – формування особистості, котра зможе вижити в умовах соціокультурної невизначеності. Отже, важливими є не знання як такі, а насамперед їхня творча інтерпретація [4].

Згідно з тлумаченням А. Флієра, освіта покликана дати новому поколінню початкові знання культури, формуючи поведінку та допомагаючи у виборі можливої ролі в суспільстві. Її завдання – скоротити інформацію, зосереджену в культурі; відібрати серед неї найважливіше та найсуттєвіше; надати вигляду, придатного для швидкої та максимумно повної трансляції; узгодити природно обмежені потенції конкретної особи та глобальний масив неперервно зростаючої культури з метою забезпечення, відтворення, підтримки й розвитку соціально-культурної форми життя. Компонентами змісту освіти вважається загальна, базова і професійна культура. Автор зазначає, що інтегральним результатом культурологічної спрямованості змісту освіти є становлення людини, готової до гуманістично орієнтованого вибору, яка володіє багатофункціональними компетентностями [5].

Освіта формує світогляд і впливає на систему цінностей підростаючих генерацій, відтворює моральні загальнокультурні пріоритети народу і держави, закладає підвалини розвитку суспільства. Таким чином, розвиток суспільства неможливий без урахування цінностей кожної етнічної групи, з яких воно складається. Сьогодення вису-

ває перед освітою складне завдання підготовки педагога до діяльності в умовах багатонаціонального й полікультурного середовища [5].

Природно, що «освіту особистості» й «освітню систему» фахівці розглядають лише в конкретному соціокультурному контексті у зв'язку з багатогранністю їхніх відносин. На думку більшості провідних науковців, освіта виконує такі соціокультурні функції [1; 2; 4; 5]:

- соціалізації особистості та спадкоємності поколінь;

- спілкування і долучення до світових цінностей, досягнень науки та техніки;

- розвитку і становлення людини як особистості, суб'єкта й індивідуальності;

- формування духовності людини, її світогляду, ціннісних орієнтацій і моральних принципів.

Цілісність змісту освіти розглядається в єдності таких аспектів, як культурологічна сутність змісту освіти та культурологічно-особистісний підхід до проектування змісту освіти. Це дає підстави розглядати категорії «освіта», «людина» і «культура» як підсистеми єдиної гуманітарної культурно-освітньої системи, яка може слугувати методологічною моделлю розробки культурологічних освітніх підходів, концепцій, парадигм.

Поняття «культура» кваліфікується як історично визначений ступінь розвитку суспільства і людини, притаманний усім сферам життя, і виражається в результатах матеріальної та духовної діяльності людей. Культура слугує могутнім чинником соціального розвитку, відображає якісну характеристику суспільного життя, уособлюючи специфічний спосіб людської життєдіяльності, зафіксований у результатах праці та в системі соціальних норм і закладів. Аналізуючи сучасну культуру, А. Швейцер зазначає: «Культура – це «поєднання» прогресу людини та суспільства в усіх галузях і напрямках за умови, що воно сприятиме духовному вдосконаленню особистості» [6].

Усвідомити повноту змісту означеного питання дозволяють твердження С. Кримського, котрий зауважує, що «культура – це не просто вираження чогось абстрактного, інакше вона б перетворилася на виражальні засоби та мову історії; культура – це система перенесення цінностей сучасності в буття людини, у смисл її життєдіяльності з урахуванням досвіду минулого і перспектив майбутнього, це спосіб побудови життя людини на основі досвіду минулих поколінь і на основі реалізації і – що особливо важливо – ще нереалізованих можливостей історичної дійсності» [3, с. 20].

Базуючись на розкритих вище узагальненнях, можна зазначити: в культурних процесах молода людина відкрита майбутньому і виступає своєрідним особистісним проектом, що потребує здійснення і самореалізації. Специфіка культури як якісної характеристики духовно-практичного

освоєння світу (як зовнішнього, так і внутрішнього) відображається в тому, що вона (культура) передусім засвідчує, завдяки чому особистість стала не лише для себе, а й для інших людиною з індивідуальними відчуттями й усвідомленням своєї унікальності. Саме культура, як і праця, робить людину людиною. Тобто якщо праця – це єдина соціальна субстанція, що творить людину та розвиває її сутнісні сили, то культура – єдина соціальна міра, яка доводить, наскільки людина стала людиною. Інакше кажучи, культура – це якісна характеристика розвитку суспільства.

На думку І. Беґа, саме культура є всезагальним чинником і духовно-практичною основою розвитку особистості, освіти, що передбачає визнання людини повноправним суб'єктом культури, визначальним для освітнього процесу [1, с. 26]. Згідно з підходом І. Зязюна становлення нового рівня самоорганізації культури людства пов'язане передусім з утворенням на культурному тлі специфічної упорядкованої структури – системи освіти, яка покликана організовано забезпечувати цілеспрямоване споживання культурно нагромадженого досвіду. Зокрема, в педагогіці поняття «культура» використовується і як основний фактор – джерело, з якого черпають зміст освіти, і як «соціальний регулятив», що відображає ціннісні продукти духовної й матеріальної діяльності людини, властивості та якості самої людини як носія і творця культури, а освіта є найкращим цілеспрямованим способом опанування культури.

Теоретичне осмислення праць науковців дозволило усвідомити характер взаємозв'язку освіти та культури, їх ізоморфну тотожність. У зв'язку з цим при побудові змісту освіти культурологічний підхід розглядається як реалізація гуманістичної установки в розумінні соціальної функції людини, яка передбачає включення в контекст змісту освіти структури культури, насамперед духовної, у різних її проявах, наголосив В. Кремень [3, с. 48].

Таким чином, обґрунтування органічних зв'язків освіти з культурою та їхнього впливу на розвиток суспільства є предметом спеціальних наукових досліджень. Освітні та культурні процеси віддзеркалюють реальний характер життєвого процесу, його зміни, суперечності, успіхи й невдачі, позитивні та негативні сторони.

Важливим для розвитку сучасного суспільства є новий тип культури, зорієнтований на гідність людини, де вищою вважається цінність особистості. Із методологічного боку ключову роль відіграє зіставлення принципів сучасної освіти з тими світоглядними ідеями культури, які спільно повинні творити нову освітню парадигму. Зважаючи на це, адекватним до нової освітньої парадигми, враховуючи позиції гуманізму, може бути лише принцип беззастережного прийняття особистості.

Співвідношення культури й освіти фахівці розглядають у таких аспектах [1–6]:

- у рамках культурологічної парадигми педагогічної системи;
  - крізь формування полікультурної освіти;
  - в умовах культурно-історичного типу освітньої системи;
  - як систему культурно-освітніх центрів у рамках однієї або різних країн;
  - у контексті аналізу навчальних дисциплін культурологічної спрямованості;
  - шляхів і способів розвитку культури суб'єктів освіти (педагогічної культури, розумової освіти дітей);
  - опис і прогнозування образу культурної та освіченої особистості у конкретну історичну епоху;
  - крізь розкриття специфіки культурно-освітнього середовища молодшої людини;
  - узагальнення, збереження і відродження культурно-освітніх традицій народу, етносу, нації.
- Таким чином, освіта – соціокультурний феномен, який виконує соціокультурні функції. На думку науковців, освітню систему слід розглядати лише у конкретному соціокультурному контексті у зв'язку з багатогранністю відносин культури й освіти. Висвітлені результати аналізу праць фахівців є значущими в контексті розвитку культури самовираження, актуалізації творчого потенціалу студентської молоді.

**Висновки і пропозиції.** Система освіти втілює стан, тенденції та перспективи розвитку суспільства, відтворює й укріплює наявні в ньому стереотипи і водночас вдосконалюючи їх, упроваджуючи нове. Соціальна функція освіти, з одного боку, полягає у підготовці молодого покоління до самостійного життя, з іншого – у закладанні основ майбутнього суспільства, у формуванні образу людини майбутнього. Суть підготовки до самостійного життя полягає в такому: формування способу життя, прийнятого у суспільстві; освоєння різних форм життєдіяльності – освітньої, трудової, суспільної, професійної, побутової; розвиток духовного потенціалу молодшої людини, її творчості. Взаємозв'язок освіти та культури, їхня ізоморфна тотожність дозволяє говорити про перспективність і продуктивність використання культурологічного підходу як концептуальної основи модернізації змісту освіти.

Розуміння сутності й особливостей феноменів «культура» й «освіта», їхнього взаємозв'язку дає можливість оптимізувати розвиток творчого потенціалу, самовираження, самореалізації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у висвітленні чинників, механізм розвитку культури самовираження, творчості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у художній діяльності.

**Список використаної літератури:**

1. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь. 2003. 280 с.
2. Кремень В.Г. Духовність і культура суспільства визначаються розвитком освіти. Освіта у полікультурних суспільствах / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, Є. Нікіторовича, С. Сисоєвої. Вища педагогічна школа СПВ. Університет в Б'ялостоці. Варшава. 2012. С. 45–55.
3. Кримський С.Б. Культура розкриває внутрішню безмежність людини. *Культурологічна думка*. 2009. № 1. С. 18–26.
4. Педагогічна творчість: методологія, теорія, технології / В.П. Андрущенко та ін. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2005. 183 с.
5. Флиер А. Категории культурологи. *Культурология. XX век. Словарь*. Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997. С. 182–183.
6. Швайцер А. Благоговение перед жизнью / сост. и посл. А.А. Гусейнова. Москва: Прогрес, 1992. 576 с.

**Onyshchuk I. Interaction of culture and education in the context of preschool future educators' artistic self-expression and development**

*The article deals with the problem of the interconnection of culture and education, as far as the function of the institution of the higher education is to form responsibility for caring and enriching cultural values of the young generation in accordance with the vital realities. In particular, the above question is relevant in the context of the creative potential development and self-expression of future preschool educators.*

*In particular, special attention is focused on such key issues of the problem as "culture", "individual culture", "self-organized activity", "self-expression" and "culture of self-expression" of student youth. In view of this, an analysis of scientific works is presented, on the basis of which it is determined that "the culture of self-expression of the future educator of the institution of preschool education in artistic activity" has a manifestation in features (other than properties of others), methods (systematized set of actions aimed at achieving the goal), results (intermediate and end products) of self-organized activity of the student. The structure of the phenomenon under investigation is cognitive, emotional, value and behavioral components. The criteria for evaluating the degree of formation of the culture of expression are the personality traits of the future specialist of the institution of preschool education, which correspond to the main vectors of professional pedagogical activity, namely: business, axiological, communicative and transformative. The above objectifies the need to find out ways of forming the investigated phenomenon in the educational process of institutions of higher education.*

*Education combines personality with the culture of the whole society, sets the context for any accomplishment, and experience and social knowledge becomes personal. The integral result of the cultural orientation of the content of education is the formation of a person, ready for a humanistic-oriented choice, self-expression and self-realization. Conclusions of the research work are carried out and the prospects of the development are outlined in the article.*

**Key words:** *education, culture, culture of self-expression, future creative expression educators of preschool establishments, person-oriented education, artistic activity.*